

ANEKS

Pogranicza i granice wschodnie III Rzeczypospolitej w świadomości pogranicznych elit lokalnych.

*Scenariusz wywiadu**

Interesujemy się regionem, w którym Pan mieszka. Ciekawi nas, jak się w tych okolicach żyje Panu i Pańskiej rodzinie, a także gdzie i jak się pracuje i spędza czas wolny; także co Pan i inni myślą o sprawach lokalnych (miejscowych) i o władzy, która ma na sprawy Pana miejscowości wpływ. Najpierw chciałbym zapytać o to, jak się Panu i rodzinie tu żyje, później o Pana opinię na temat miejscowości, w której Pan mieszka (i pracuje): jacy są ludzie i organizacje w tej miejscowości, kto naprawdę rządzi a kto ma wpływy, co sprawia, że dobrze lub źle myśli Pan o swoich sąsiadach, co łączy ludzi, a co ich dzieli.

I. „Ja, moja rodzina, moi bliscy i społeczność lokalna, w której żyję”

(A. dotyczy teraźniejszości)

1. Od kiedy mieszka Pan w miejscowości (...)? Jeśli Pan stąd nie pochodzi, to gdzie Pan wcześniej mieszkał? Czy w tych okolicach czy zupełnie gdzie indziej?

* Scenariusz wywiadu powstawał w toku prac zespołu badawczego na seminarium grantowym w IFiS PAN. Ostateczny kształt scenariusza poprzedzony został badaniem pilotażowym. Scenariusz ma charakter rozbudowanych bloków dyspozycji dla osoby prowadzącej wywiad. Jego rozległość wynikała z konieczności uwzględnienia zróżnicowanych kategorii rozmówców (szerzej o tym we „Wstępie”) oraz zróżnicowanego charakteru badanego pogranicza. Innymi słowy – przedstawiany scenariusz ma charakter „matrycy” (przewodnika dla badacza terenowego) starającej się uwzględnić różnorodność i złożoność zagadnień, które były przedmiotem naszych analiz. W przedstawionej wersji pominięto dodatkowe komentarze i instrukcje dla badacza oraz wzór notatki dotyczącej okoliczności i sposobu przeprowadzenia rozmowy.

2. Czy jest Pan zadowolony, że mieszka w (...)? Dlaczego /tak lub nie/? Czy taką opinię ma Pan ze względu na ludzi czy ze względu na warunki materialne, czy z innych powodów (a może ze względu na krajobraz, klimat?)
3. Z jakimi ludźmi – poza rodziną – utrzymuje Pan bliskie kontakty? Czy z sąsiadami, (jacy oni są?), czy mieszkańcami tej samej miejscowości, a może z kim innym? Kim oni są i gdzie mieszkają?
4. Czy do Pana miejscowości i jej okolic często zaglądamy przybysze? Jacy oni są, skąd przyjeżdżają? Z Polski (skąd – z której części Polski?), z innych krajów (jakich?). Jak ich Pan traktuje – czy uważa ich Pan za swoich czy za obcych? Proszę uzasadnić te opinie.
5. Jeśli uważa Pan, że w Pana miejscowości są jacyś obcy, to jakby ich Pan opisał? A kogo Pan by nazwał swoimi? (prosimy o przykłady „swoich” i „obcych”).
[Warto dopytać, kogo respondent uważa za „swojego” a kogo za „obcego”: [Dopytać: Z czym respondentowi kojarzy się określenie „swojski”? Co ono oznacza?
- 5a. Czy „swój” to: ktoś z rodziny, mieszkaniec tej samej miejscowości, sąsiad, osoba tego samego wyznania, tej samej narodowości, ktoś znajomy, ktoś podobny obyczajami, ktoś z kim się dobrze czujemy i rozumiemy go, inne? Proszę podać **przykłady**, kiedy Pan/i osobiście skłonny był pomyśleć o kimś, że jest „swój”].
6. Czy „obcy” to: ktoś spoza rodziny, ktoś nietutejszy, turysta, przybysz, nieznajomy, nie Polak, nie katolik, ktoś kto się dziwnie zachowuje, ktoś kto nie zna nikogo i miejscowych zwyczajów, ktoś przyjeżdżający z innego kraju, ktoś kto nie zna polskiego itd. Proszę podać **przykłady**, kiedy Pan/i osobiście skłonny był pomyśleć o kimś, że jest „obcy”.
7. Co Pan by opowiedział o miejscowości, w której Pan mieszka (i okolicach):
 - a) komuś z pańskiej rodziny, kto tu nie mieszka?
 - b) Co by Pan powiedział o miejscowości i o ludziach tym, którzy są tutaj przejazdem np. z Krakowa czy Wrocławia (np. szukającym pracy)?
 - c) Co by Pan powiedział turystom zagranicznym? Zachodnim lub wschodnim? Na co zwróciłby Pan ich uwagę? [badacz powinien przy odpowiedzi na to pytanie zwrócić uwagę, czy pojawiają się określenia związane z granicą i pograniczem; szczególnie interesuje nas to, co by powiedział turystom ze wschodu, a co tym z Zachodu, i czy to by się różniło.]
 - d) A co by Pan opowiedział o swojej miejscowości tym wszystkim, którzy szukają tu pracy?
8. Czy uważa Pan, że ziemia czy region, w którym się znajduje (.....) różni się od innych części Polski? Na czym polegają te różnice?
9. Zanim przejdę do innych pytań chciałbym przez chwilę porozmawiać z Panem o tym, jak wygląda Pana [chodzi o odtworzenie codziennej przestrzeni życiowej respondenta]
 - a) zwykły dzień: jak, a przede wszystkim **gdzie** Pan go spędza, czy pracuje Pan w tej samej miejscowości, gdzie Pan mieszka, czy dużo Pan co dzień jeździ, jak daleko? Gdzie Pan robi zakupy, czy odwiedza Pan rodzinę (gdzie?), czy odwozi Pan dzieci do szkoły? Czy jeździ Pan na zebrania stowarzyszeń czy organizacji albo parafialne?

- b) dzień świąteczny (duże święta rodzinne i religijne): czy wyjeżdża Pan ze swojej miejscowości, dokąd? W jakim celu? Dokąd Pan jeździ na Święto Zmarłych? A gdzie spędza Pan Boże Narodzenie czy Wielkanoc?
- c) dzień wolny od pracy (święta państwowe) – czy przebywa Pan w swojej miejscowości?

(B. dotyczy przeszłości)

10. Chciałbym jeszcze na zakończenie tego rodzaju pytań poprosić Pana o swego rodzaju „powrót do przeszłości”.

- a) Czy mógłby Pan powiedzieć, co z przeszłości miejscowości, w której Pan mieszka, zostało Panu w pamięci: co to było? Kiedy to miało miejsce? Czy dotyczyło to Pana, Pana rodziny, a może kogoś innego? Dlaczego Pan to zapamiętał?
- b) Czy opowiadając o swojej miejscowości: rodzinie, przyjeźdnym z Polski, przyjeźdnym z zagranicy, mówiłby Pan coś o przeszłości tej miejscowości? Co by to było? [przykłady; dopytać nawet tych, którzy opowiadając o swej miejscowości nie zwrócili uwagi na przeszłość]
- c) Jeśli Pana rodzina jest związana z tym regionem (kto to był), to prosiłbym, aby Pan/i/ o tym trochę więcej opowiedział. Od jak dawna rodzina jest związana z miejscowością lub jej okolicami? Co ją do tego skłoniło? Czy w rodzinie mówi się o przodkach, którzy byli jakoś związani z tą miejscowością lub jej okolicami?

(C. dotyczy przyszłości)

11. Czy na zakończenie tej części rozmowy, mógłby Pan powiedzieć nam kilka słów o tym, czy wiąże Pan swoją przyszłość i przyszłość swojej rodziny z pobytem w tej miejscowości, w tym regionie, a jeśli nie – to gdzie? Proszę o uzasadnienie każdej wypowiedzi.

II. „My” lokalne – co w miejscowości jest ciekawego, co ludzi łączy i dzieli, a co sprawia, że jesteśmy sobie obcy lub bliscy

II A. „My” lokalne teraz

Ogólnie o miejscowości, z punktu widzenia respondenta

Teraz chciałbym porozmawiać z Panem o miejscowości, w której Pan mieszka, o ludziach i instytucjach, które coś w niej znaczą, a przede wszystkim o tym, co mieszkańców łączy z sobą a co dzieli.

- 1. Często się mówi, że daleko od Warszawy „nic się nie dzieje”. Czy zgadza się Pan w ogóle z taką opinią? Czy można – Pana zdaniem – tak powiedzieć o miejscowości, w której Pan mieszka?
 - a) jeśli się nic nie dzieje w Pańskiej miejscowości, to jakie – Pana zdaniem – są tego powody i od kogo i od czego to zależy?
 - b) jeśli się dzieje, to czy zależy to od zwykłych ludzi, czy od organizacji i stowarzyszeń, a może od władz? (prosimy o przykłady).

2. Czy mógłby Pan powiedzieć, co ostatnio zajmowało uwagę mieszkańców (...)? Jakie to były sprawy i wydarzenia? [Czy dotyczyły one całej Polski, wszystkich obywateli, czy tylko regionu lub miejscowości, w której Pan mieszka?]
3. Jeśli takimi sprawami były sprawy lokalne, to czy były to sprawy gospodarcze (bezrobocie, praca), polityczne (np. regionalne wyniki referendum, lokalne wpływy jakiejś partii, charakter polityków lokalnych) czy moralne? A może jakieś inne? Czy te sprawy są czymś nowym? A może przeciwnie, są one od dawna?
4. Jeśli były takie sprawy i wydarzenia w (...) to czy dotyczyły one wszystkich mieszkańców, czy tylko niektórych? A może instytucji i organizacji? Jakich?
5. Czy są, Pana zdaniem, w życiu Pana miejscowości i okolic jakieś sprawy i wydarzenia, które mieszkańców łączą? Jakie to sprawy? Kogo i czego dotyczą? Prosimy o przykłady
6. Czy są takie, które dzielą? Na czym to dzielenie polega, kogo i czego dotyczy? Prosimy o przykłady
7. Czy mógłby Pan kilka słów powiedzieć o tym, jacy są mieszkańcy (...)? [Czy więcej jest biednych ludzi czy bogatych? Osiadłych czy nowo przybyłych? Młodych czy starych? Wykształconych czy nisko kwalifikowanych? Ile jest kościołów, szkół, organizacji społecznych i kulturalnych? Czy jest supermarket, czy rynek i targ?]
8. Czym, Pana zdaniem, różnią się między sobą mieszkańcy (...) [a może wszyscy są podobni do siebie?]. Jeśli uważa Pan, że się różnią, to jakie podziały są najważniejsze? Czy te, które wynikają z biedy i bogactwa, czy te, które wynikają z tego, że jedni mają pracę a drudzy nie, a może z tego, że jedni tu mieszkają od dawna, a inni są przyjezdni?
9. Jak w Pańskiej miejscowości układają się stosunki pomiędzy: biednymi i bogatymi, zwykłymi obywatelami i ludźmi u władzy, osiadłymi od dawna i nowoprzybyłymi? Od czego te stosunki zależą? Czy tylko od samych mieszkańców czy może od czegoś innego?
10. Jak Pan sądzi, czy można po sposobie bycia poznać, do jakiej grupy ktoś należy? [np. bogatych, nowo przybyłych, ważnych, itp..]
11. A przy jakiej okazji bardziej od tych różnic liczy się to, że się mieszka w tej samej miejscowości? Jeśli coś takiego ma miejsce, to kiedy, i jak się to przejawia, od czego to zależy? (przykłady).
12. Czy są, Pana zdaniem, jakieś ostatnie sprawy, które szczególnie mocno łączy mieszkańców? Jakie to sprawy? Kogo one dotyczą?
[Jeśli rozmówca ma trudności z odpowiedzią na to pytanie można dopytać:
a) czy Pana zdaniem łączą mieszkańców bardziej kłopoty, lęki i obawy (w związku z czym?)
b) czy raczej łączą wspólne interesy i sprawy do załatwienia, np. budowa dróg, szkoła, itp.
c) a może jedno i drugie?]
13. Jakby Pan ocenił aktywność społeczną mieszkańców? Czy uważa Pan, że jest ona wystarczająca aby w Pańskiej miejscowości się dobrze działo? Jeśli ma Pan opinię negatywną, to proszę powiedzieć, co powinni zrobić mieszkańcy by się lepiej działo w (...)? Prosimy o przykłady takich działań. [Jakby Pan ocenił aktywność władz lokalnych? Czy uważa Pan, że „władza wie lepiej” od zwykłych obywateli czego potrzebuje miasto i jego mieszkańcy?]

14. W życiu każdej miejscowości istotną rolę odgrywają różnego rodzaju uroczystości, spotkania i święta, podczas których spotykają się wszyscy mieszkańcy i władze. Jak to wygląda w Pana miejscowości? Jakie są tu organizowane uroczystości, spotkania, święta?
 - a) Kto i co je organizuje? [Jak często? Sporadycznie czy systematycznie?]
 - b) Czy Pan i Pana/i rodzina bierze udział w takich uroczystościach? W jakich? Na czym ten udział polega (organizator, uczestnik) [Dopytać szczególnie o ważne uroczystości lokalne]
15. W miejscowości działa szereg różnych organizacji i stowarzyszeń. Które zdaniem Pana/i/ naprawdę działają, a o których najwięcej się mówi (dobrze lub źle)? Co o tym decyduje? [Proszę podać przykłady.
16. Czego, Pana zdaniem, ludzie od tych organizacji i stowarzyszeń chcą, a czego nie dostają? Od czego to zależy? Prosimy o przykłady.
17. Czy działające w Pana miejscowości organizacje, stowarzyszenia i związki współpracują ze sobą? Które współpracują, a które nie? Jakie są przyczyny podejmowania i niepodejmowania współpracy? Jak wygląda ta współpraca? Czego dotyczy? proszę podać przykłady. Czy są takie działania (religijne, kulturalne, oświatowe), gdzie Pana/i/ zdaniem do takiej współpracy nigdy nie dojdzie? Dlaczego?
18. Jak wyglądają stosunki między władzami lokalnymi a organizacjami i stowarzyszeniami w mieście? Czy organizacje te otrzymują wsparcie? /które otrzymują, a które nie? Dlaczego?/ Czy współpracują z władzami?
19. A może zechciałby Pan jeszcze powiedzieć, kto i co w miejscowości, w której Pan mieszka cieszy się największym poważaniem, a kogo się nie ceni? Dlaczego?
 - a) czy są to określone osoby, np. burmistrz, ksiądz, zasłużona nauczycielka, lekarz, czy jeszcze ktoś inny, kto np. pomaga ludziom?
 - b) czy są to może organizacje, związki, stowarzyszenia – jakie?

Miejscowość w perspektywie podziałów etnicznych i wyznaniowych (jeśli respondent nie mówił o tym sam z siebie na początku bloku B): czyli problemy „swojskości” o „obcości” w społeczności lokalnej

[jeśli nie zostały wcześniej wskazane grupy narodowe i wyznaniowe dopytujemy o charakterystykę tych grup, a potem przechodzimy do pytań poniżej, jeśli rozmówca od razu mówi o podziałach wyznaniowych i etnicznych pytamy:]

20. Czy w Pana miejscowości i okolicach mieszkają ludzie, którzy są innego wyznania niż reszta mieszkańców?
21. A może są ludzie przyznający się do innej narodowości?
- Ad 20 i 21: Czy interesuje się Pan ich zwyczajami i obyczajami – tymi na co dzień i od święta? Na czym one polegają? Prosimy o przykłady
22. Jeśli są w Pana miejscowości tacy właśnie ludzie (a może całe rodziny), to jak Pan myśli, jak się oni tu czują? Czy mogą się tu oni czuć u siebie? (podać przykłady). A może nie? Dlaczego tak jest? (prosimy o przykłady).
23. Czy uważa Pan, że różnią się oni od innych mieszkańców? Jeśli tak, to czym?
24. A co Pana zdaniem sądzą o tego typu różnicach (jakich) inni mieszkańcy? Czy wedle nich obecność (odpowiednio) Ukraińców, Białorusinów, prawo-

slawnych ma wpływ na życie wszystkich mieszkańców? W czym się to przejawia?

25. Czy w Pana miejscowości utrzymuje się kontakty sąsiedzkie i towarzyskie z mieszkańcami innej narodowości lub wyznania (i ich rodzinami)? [A w miejscu pracy?] A może uczestniczy się w uroczystościach religijnych i innych ważnych dla nich? A może Pan wie, kto inicjuje takie kontakty i spotkania?
26. Często mówi się, że niemal w każdej rodzinie jest ktoś innego wyznania czy narodowości. Czy zgadza się Pan/i z taką opinią? Czy tak jest w całej Polsce, czy tylko na tych terenach? [A czy w Pana/i rodzinie też tak jest? A może tak było w przeszłości?]
27. Czy są w Pana miejscowości małżeństwa mieszane [między Polakami a osobami należącymi do mniejszości religijnych lub etnicznych czy z przybyszami]? Czy jest ich dużo? Czy wie Pan o tym, czy zachowuje się w nich dwie tradycje religijne, etniczne, czy też wybiera się tylko jedną? Jaka?/ Czy wiąże się z tym jakieś problemy? Jakie?
28. Czy są w Pana miejscowości jakieś organizacje i stowarzyszenia, które zrzeszają ludzi innych wyznań i narodowości? (należących do mniejszości narodowej i religijnej?). Jakie to są organizacje? Ilu mają członków? Jaką cieszą się opinią wśród innych mieszkańców? Od czego ta opinia zależy? [Pytamy w ten sposób respondenta o organizacje mniejszości jeśli wcześniej „sam z siebie” nie mówił o takich organizacjach].
29. Jeśli w Pana miejscowości działają takie organizacje (mniejszości narodowej/wyznaniowej), to jak układają się ich relacje:
 - a) z innymi mieszkańcami? [Proszę podać przykłady wzajemnych kontaktów] Jak Pan/i ocenia te stosunki? Czy są one dobre czy złe? Od czego to zależy?
 - b) z władzami lokalnymi? (proszę podać przykłady). Czy są one poprawne, czy też można coś zmienić? [Od czego i od kogo to zależy?]

(dotyczy przeszłości)

30. Czy uważa Pan, że to co działo się w przeszłości (kiedy?) między Polakami a [Ukraińcami, Białorusinami itd.] ma dzisiaj jeszcze jakieś znaczenie? Jakie? Proszę uzasadnić każdą odpowiedź. [Czy są takie sprawy, które do dnia dzisiejszego stanowią problem we wzajemnych kontaktach?]
31. Jak dawniej – jeśli Pan coś wie na ten temat – wyglądały stosunki między Polakami a (Ukraińcami, Białorusinami, itd.) na tym terenie? [W okresie międzywojnia, w czasie wojny i później, w okresie PRL? Czy ludzie różnych narodowości i wyznań żyli wtedy „obok siebie”, czy „z sobą”? A może miały miejsce wtedy jakieś ważne konflikty, spory antagonizmy, które czyniły z nich wrogów czy przeciwników? Na jakim tle dochodziło do konfliktów? Jak wielu ludzi było w nie bezpośrednio zaangażowanych?]
32. Jak Pan myśli, czy te konflikty z przeszłości rodzą konflikty, różnice i podziały dzisiaj? Jeśli tak, to w czym się to przejawia? Jaką rolę odgrywają w tym ludzie starzy, którzy od dawna tu mieszkają i dużo pamiętają?

(dotyczy przyszłości)

33. Co Pana zdaniem może zdarzyć się w niedalekiej przyszłości, w Pańskiej miejscowości, w stosunkach między Polakami a ludźmi innych wyznań i na-

rodowości? (stałymi mieszkańcami i przybyszami)? Co to będzie? Od czego i od kogo to będzie zależało? [dopytać: jaką rolę odegrają w tym władze państwowe, Unia Europejska].

a) a co się może stać w dalszej przyszłości? Co to będzie i od czego będzie to zależało?

34. Są obecnie, w Pana/i miejscowości instytucje miejskie i organizacje i stowarzyszenia, które służą wszystkim mieszkańcom niezależnie od tego, jakiej są narodowości i wyznania. Co Pana/i zdaniem stanie się z nimi w przyszłości? Czy przystąpienie Polski do Unii Europejskiej coś zmieni w ich działaniu, czy będzie tak jak obecnie?

II B. Przeszłość społeczności lokalnej (tradycje)

Wróćmy teraz na chwilę do przeszłości miasta.

1. Czy coś Panu wiadomo o historii miejscowości? [może rozmówca coś wie o pochodzeniu jej nazwy]
 - a) Czy wie Pan coś o powstaniu tej miejscowości, o dawnych czasach: okresach jej świetności, czy okresach jej upadków?
 - b) A co Pan wie o tym, co się działo w Pana miejscowości stosunkowo niedawno (to jest ważne), tj. w czasach PRL? Jakie sprawy wtedy były istotne? [Co wtedy ludzi łączyło a co dzieliło? Jakie wydarzenia z tamtego okresu odciśnęły swe piętno na życiu mieszkańców? Co się od tamtego czasu zmieniło, a co pozostało bez zmian?]
2. Co Pana zdaniem składa się na całą – dawną i nową – historię? [Wydarzenia gospodarcze czy polityczne? Dzieje kultury czy ludzi? Długie okresy czy określone wydarzenia? Wojenne? Pokojowe? itd. Skąd Pan/i/ czerpie te wiadomości?
3. Co z tej historii ma nadal, Pana zdaniem, szczególne znaczenie dla mieszkańców? Czy są to jakieś szczególne wydarzenia (jakie), miejsca, a może jacyś ludzie ważni dla tych terenów? Czy to, co składa się na historię miejscowości pozostawiło po sobie jakieś świadectwa? Co to jest? Kroniki, pomniki, świątynie, inne?
4. Czy historia miejscowości i jej okolic interesuje, Pana zdaniem, innych mieszkańców? Kto się nią szczególnie interesuje, od czego zależą takie zainteresowania? [W czym przejawia się zainteresowanie a) mieszkańców b) władz tymi miejscami pamięci /opieka, renowacja, organizacja uroczystości np. przy pomnikach/?]
5. Czy są w Pana miejscowości i jej okolicach jakieś świadectwa historii lokalnej, które łącząc pewnych ludzi jednocześnie oddzielają ich od innych. Prosimy o przykłady. Od kogo i od czego to zależy? W jakich sytuacjach się to zdarza? [Czy są w Pana miejscowości jakieś „osobne” pomniki, budowle, czy wydarzenia? Jaki jest do nich stosunek Polaków i innych? Czy to przyczynia się obecnie do konfliktów? Czy można ich uniknąć? Od czego i od kogo to zależy?]

II C. „My” lokalne i przyszłość

1. Kończąc pytania o miejscowość, w której Pan mieszka, chciałbym zapytać o to, jaką przyszłość widzi Pan dla tej miejscowości, dla jej mieszkańców: dobra czy złą? Od kogo i od czego ta przyszłość zależy?

2. Czy próbował Pan wyobrazić sobie, jak będzie wyglądało życie w tej miejscowości po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej? Jeśli nie – to dlaczego? Jeśli tak, to jak wtedy będzie wyglądało życie mieszkańców? Czy będzie się bardzo różniło od tego, co jest dzisiaj? Na czym to może polegać?
3. A od kogo i od czego, Pana zdaniem, ta niedaleka przyszłość najbardziej zależy? Od samych mieszkańców, od władz lokalnych, a może od rządu polskiego i decyzji Unii Europejskiej? Od czego bardziej? Od tego co jest na miejscu czy od tego co jest w stolicy? A może od wszystkich czynników razem? Jaka ma Pan w tej sprawie opinię?

III. Granica wschodnia III RP

Wariant A – dla respondenta, który w poprzednich blokach sam mówił o granicach:

Wcześniej gdy mówił Pan o sobie, swej rodzinie i o tym, co się dzieje w Pańskiej miejscowości i jej okolicach, wspominał Pan o granicy wschodniej. Na koniec wywiadu chciałbym właśnie na jej temat szerzej porozmawiać”.

Wariant B – dla respondenta, który w poprzednich blokach w ogóle się do granic państwowych i usytuowania „na pograniczu” nie odnosił:

Na koniec wywiadu chciałbym porozmawiać z Panem (Panią) o znaczeniu granicy państwowej dla Pana i dla regionu, w których Pan mieszka. Choć Pan o tym nie mówił, to fakt, że mieszka Pan blisko granicy może mieć dla Pana i Pana bliskich (a może dla całej społeczności) jakieś znaczenie. Dlatego też chciałbym zadać na temat granic kilka pytań.

(A. Dotyczy to teraźniejszości, szerszej lub węższej)

1. Jak blisko granicy państwowej znajduje się miejscowość, w której Pan mieszka z rodziną? [czy mógłby mniej więcej określić tę odległość];
2. Czy przywiązuje Pan jakąś wagę do tego faktu? A Pana rodzina, bliscy, sąsiedzi?
3. Czy bliskość granicy ma znaczenie dla całej Pana miejscowości, dla jej okolic, a może dla wielu miejscowości, a może całego regionu [jak Pan ten region rozumie, czy wynika z podziału administracyjnego, czy z podziału historycznego, a może zwykłych nawyków, że się tak mówi?]
 - a) Jeśli ta bliskość nie ma znaczenia dla Pana miejscowości (a może regionu), to proszę kilka słów powiedzieć dlaczego Pana tak uważa: czy Pana zdaniem w podobny sposób myślą inni mieszkańcy?
 - b) Jeśli ta bliskość ma Pana zdaniem jakieś znaczenie, to czy mógłby Pan o tym więcej – i ze szczegółami – o tym powiedzieć.
4. Czy mógłby Pan wskazać jakieś skutki pozytywne (np. kontakty z inną kulturą, obecność turystów, ciekawi przyjezdni)
5. Czy mógłby Pan wskazać jakieś skutki negatywne (przemyt, nielegalna praca osób z zagranicy, duża ilość obcych, nietrwałość kontaktów między ludźmi etc.)
6. Czy mógłby Pan powiedzieć, czy więcej widzi Pan korzyści z tej granicy czy raczej niedogodności i kłopotów?

- a) Jeśli widzi Pan więcej niedogodności i kłopotów, to na czym one polegają i od czego zależą? [czy uważa Pan, że muszą one być, bo tak zawsze jest na granicy]
- b) Jeśli widzi Pan więcej korzyści z tej granicy dla miejscowości, w której Pan mieszka, to od czego i od kogo one zależą, w jakich okolicznościach się ujawniają? Czy te korzyści dotyczą wszystkich mieszkańców, czy tylko pewnych grup (a może nielicznych osób) czy raczej te korzyści dotyczą organizacji, stowarzyszeń, towarzystw czy konkretnych osób [a może i instytucji, i ludzi?]. A może ta granica taka jaka jest w tej chwili jest czymś korzystnym dla tych, którzy mieszkają po drugiej stronie granicy?
7. Czy interesuje Pana co się obecnie dzieje po drugiej stronie granicy? Skąd Pan wie o tym – z własnych wyjazdów, informacji od przybyszów, z mediów itd. – jak się żyje ludziom, jaki jest poziom życia, i dlaczego tak wielu sąsiadów z drugiej strony granicy przyjeżdża do Polski? Czy może Pan lub Pana bliscy są jakoś powiązani z osobami i rodzinami [a może organizacjami czy instytucjami] z drugiej strony granicy?
8. Czy miejscowość, w której Pan mieszka, ma jakieś stałe kontakty z miejscowościami znajdującymi się blisko drugiej strony granicy?
- a) Jakiego typu są to kontakty (gospodarcze, oświatowe, kulturalne, polityczne), czy te kontakty dotyczą instytucji państwowych, samorządu czy może jakichś organizacji i stowarzyszeń (jakich)?
- b) Kto bierze w tym udział: władze (jakie?), jakieś grupy społeczne, zwykli mieszkańcy czy może dotyczy to jednostek, które mają krewnych i znajomych za granicą lub prowadzi tam jakieś interesy? Czy granica państwowa w takich kontaktach **obecnie** im „nie przeszkadza”, czy przeciwnie – utrudnia, ogranicza?
- c) Jeśli są takie kontakty, to czy dotyczą one spraw ważnych dla regionu, w którym Pan mieszka? A może przeciwnie – kontakty ponad granicą są sprawą małej wagi i niewiele znaczą? [A może tylko politycy chcą się nimi wykazać?]
9. Czy to, że miejscowość, w której Pan mieszka jest „blisko granicy” powoduje Pana zdaniem: większą liczbę przyjezdnych z Polski i zza wschodniej granicy, większą ilość poszukujących pracy, większą ilość małżeństw mieszanych? Jak Pan to ocenia, a może to Panu przeszkadza? Dlaczego? Czy chciałby Pan to zmienić?
10. Czy jakieś wydarzenia przypomniały Panu **ostatnio**, że mieszka Pan na terenie, na którym ważna jest granica państwowa, że wiele osób „żyje” – lepiej lub gorzej – z tej granicy (np. pracuje na granicy, prowadzi usługi dla przyjezdnych i strażników, żyje z handlu, itp.)? Prosimy o przykłady takich wydarzeń i sytuacji, w których to Pan sobie uświadomił. [A może takich wydarzeń nie było?]
- a) Jeśli rozmówca sam nie wymienił tego wcześniej, to czy wchodzenie Polski do Unii Europejskiej (i związane z tym referendum) i nowe decyzje w sprawie charakteru granic i polityki wizowej jest dla niego i innych mieszkańców czymś ważnym?

11. Wiele się ostatnio mówi w całym kraju o znaczeniu granicy wschodniej. A co się mówi w Pana miejscowości, w Pana rodzinie i wśród bliskich? Czy w jakiś specjalny sposób mówi się o tej granicy na Pana terenach? Na czym to, Pana zdaniem, polega?
- a) Czy widzi Pan **obecnie** jakieś różnice między wschodnią granicą Polski a innymi jej granicami, np. zachodnią? Jeśli nie, to dlaczego, a jeśli tak – to na czym te różnice polegają? [różnice ważne]

(B. Dotyczy przeszłości)

1. Czy interesuje się Pan historia tej granicy? Czy była ona „od zawsze”, od kiedy, czy były jakieś większe jej przesunięcia? Czy wiadomo Panu, kiedy się granica zmieniała, a od kiedy przebiega tam, gdzie jest teraz?
2. Jeśli się Pan tym interesuje, to skąd czerpie Pan wiadomości na ten temat? Od rodziny, sąsiadów, z mediów (jakich?)
3. A jak Pan myśli, czy inni mieszkańcy się historią granicy interesują? Czy się mówi o tym (jeśli tak, to gdzie i w jakich sytuacjach, czy w rodzinie, czy w pubie, itd.)? Czy znane są Panu jakieś anegdoty historyczne na ten temat? A może znane są Panu jakieś dramatyczne wydarzenia z tą granicą związane, np. w okresie PRL? (zatrzymywanie ludzi, zmiana granicy powodująca ważne zmiany w życiu mieszkańców, np. zmiana miejsca cmentarza, granicy pól itd.). A może coś podobnego działo się wcześniej? [prosimy o przykłady]
4. Czy uważa Pan (a może inni mieszkańcy), że dawniejsze (z jakiego okresu?) granice wschodnie Polski były bardziej sprawiedliwe? Dla kogo? Od czego to zależało?
5. Czy zgadza się Pan z opinią, że „sytuacja na granicy wschodniej” Polski w okresie Polski Ludowej jest czymś zupełnie różnym od tego, co się dzieje po 1989 roku, a zwłaszcza ostatnio, gdy Polska ma niebawem wstąpić do Unii Europejskiej? [jeśli nie – prosimy o uzasadnienie]. Jeśli tak – to na czym te różnice polegają? [Prosimy o szczegóły i przykłady].
6. Czy w czasach PRL można było mówić o korzyściach płynących z istnienia granicy? A może więcej było kłopotów? Na czym one polegały? Co wtedy – jeśli Pan pamięta – mówiło się o tych, którzy próbowali nielegalnie przekraczać tę granicę? Czy było to w ogóle możliwe?
7. Czy znane są Panu albo Pana bliskim (a może tylko ze słyszenia) sytuacje, kiedy mieszkańcy z Pańskich okolic – w czasach PRL – jeździli na drugą stronę granicy; czy zezwalano na odwiedzanie cmentarzy, dalszej rodziny, a może dawnych sąsiadów? Od kiedy zezwalano częściej na takie wyjazdy?
8. Czy może Pan pamięta (a może ktoś z Pana rodziny) jak się zachowywały wtedy polskie służby graniczne, jak traktowały wyjeżdżających?
9. Jak traktowało się w czasach PRL pracujących na granicy (strażników, celników) – czy to byli ludzie z okolic, czy przyjezdni? Czy utrzymywało się z nimi znajomości czy raczej ich unikano i obawiano?
10. Czy coś z tego, co się działo na tej granicy w czasach PRL pozostało? Jeśli tak, to w czym się to przejawia? [przykłady]

(C. Dotyczy przyszłości (stosunkowo niedalekiej) oraz ogólnego stosunku respondenta do granic i braku granic)

Pomówmy przez chwilę o tym, co będzie się działo na tej granicy w niedalekiej przyszłości, wtedy gdy granica Polski stanie się granica Unii Europejskiej i będzie ostro zdecydowanie dzielić kraje europejskie.

1. Czy uważa Pan, że uszczelnianie tej granicy jest czymś dobrym czy czymś złym?
 - a. dla Pana osobiście i Pana/i rodziny?
 - b. dla miejscowości, w której Pan mieszka (wraz z okolicą)
 - c. dla całego regionu przygranicznego (a może szerzej – pogranicza)?
 - d. dla całej Polski?
2. Czy uważa Pan, że uszczelnianie granicy zostało rządowi polskiemu narzucone przez Brukselę czy jest to suwerenna decyzja Polski (a może jedno i drugie)?
3. Gdyby to co będzie się działo na granicy zależało tylko od Pana (czy od ludzi z pańskiej miejscowości), to czy Pan by tę granicę uszczelnił: wprowadził wizy (na jakich warunkach) dla przybyszów ze Wschodu, a może by Pan zostawił wszystko jak jest teraz, a może w ogóle zniósłby Pan granicę?
4. Czy Pana zdaniem uszczelnianie granicy będzie miało więcej korzyści niż mankamentów
 - a) dla Pana miejscowości,
 - b) dla strefy pogranicznej [na czym te korzyści i mankamenty polegają – przykłady]
5. Czy uszczelnianie granicy dużo zmieni w Pana życiu? A w życiu Pana rodziny i innych?
6. Czego Pan się spodziewa na tej przyszłej granicy od jej funkcjonariuszy, zwłaszcza po polskiej stronie; czy myśli Pan, że będą właściwie wykonywali swoje obowiązki? Od czego zależy, jacy ci funkcjonariusze będą, jak będą traktować ludzi? Czy myśli Pan, że powinni na tej granicy pracować funkcjonariusze nie Polacy, np., celnicy z innych krajów Unii Europejskiej? Proszę uzasadnić opinię.

Ogólny stosunek respondenta do granic i braku granic:

Rozmawialiśmy już o wielu mniej lub bardziej konkretnych sprawach. Teraz na sam koniec chciałbym zapytać o to, co Pan w ogóle myśli o granicach w przyszłości, o tym, czy są dobrze czy źle, potrzebne czy niepotrzebne, itp.

1. Czy Pana interesuje jak będzie w dalszej przyszłości wyglądała granica wschodnia Polski i jednocześnie Unii Europejskiej? Jeśli tak, to dlaczego? Jeśli nie, też proszę o uzasadnienie. [Jak może ona wyglądać i co się będzie na niej działo? Czy będzie bardziej otwarta niż obecnie, czy też będzie bardziej oddzielala – od kogo i od czego (i dlaczego?). Czy te przyszłe zmiany będą Pana zdaniem korzystne dla pańskiej miejscowości i w ogóle dla regionów przygranicznych wschodnich?]
2. Wyobraźmy sobie sytuację, w której nie byłoby granicy pomiędzy Polską a (Ukrainą ...). Co by się wtedy stało i jakie by to miało znaczenie
 - a) dla Pana miejscowości,
 - b) regionu,

- c) dla ludzi i miejscowości po drugiej stronie granicy,
 - d) dla Polski,
 - e) dla Unii;
3. Czy zastanawiał się Pan nad granicami? Historycznymi, religijnymi, granicami miejscowości, kultury itd.? Czy uważa Pan, że granice (bez względu na to czym one są) zawsze dzielą a nie łączą? Jak jest Pana opinia?
4. Czy uważa Pan, że granice państwowe III RP będą istniały w dalszej przyszłości, gdy cały kontynent europejski będzie naprawdę zjednoczony? Jeśli tak, to jakie one będą? (a może inne, jakie?) Jakie czynniki będą o przebiegu tych granic decydowały?
- a) Czy w takim przyszłym świecie granice takie jak obecnie będą:
 - Konieczne (dlaczego?)
 - Oczywiście
 - Naturalne, zgodne z warunkami fizycznymi, odpowiadające np. układowi gór i rzek,
5. Komu i czemu w takim przyszłym świecie potrzebne są granice:
- zwykłym ludziom
 - całym narodom
 - państwom – imperiom
 - religiom
 - kulturom, cywilizacjom
 - nikomu
6. Czy Pana zdaniem możliwe są w dalszej przyszłości a) społeczeństwa, b) państwa, c) kultury bez jakichkolwiek granic? A może obecne granice będą zastąpione nowymi, nie znanymi nam jeszcze granicami? (jakimi?)

IV. Informacje metryczkowe (rozszerzone) o tożsamości respondenta

A. Dane obiektywne

wiek:

wykształcenie:

zawód:

pleć:

miejsce urodzenia:

ew. wyznanie:

stan rodzinny

Charakter wykonywanej pracy i miejsce pracy

Związek z miejscowością: Jak dawno Pan(i), Pana(i) rodzina mieszka w ...?

* * *

Rodzaj informatora (wg kategorii doboru)

Czy brał udział w referendum?

Czy należy do jakiś stowarzyszeń i organizacji – jak długo?

Czy sprawował funkcje publiczne. Czas sprawowania danej funkcji (np. we władzach lokalnych)

Na jaką partię głosował w ostatnich wyborach (czy jest sympatykiem członkiem jakiejś partii)

* * *

Czy wyjeżdżał za granicę w ciągu ostatnich 5 lat – dokąd?, jak często (służbowo czy turystycznie)

Czy zna (odwiedzał) regiony przygraniczne po drugiej stronie – rodzinie, służbowo, turystycznie

Czy mieszkali u niego jacyś przybysze z zagranicy – kto?

B. Oceny subiektywne

Proszę spróbować wskazać trzy wydarzenia, które odegrały największą rolę w Pana życiu?

Czy gdyby to tylko od Pana zależało – to chciałby Pan dalej mieszkać w tej miejscowości, lub w tym regionie?

Czy gdyby Pana zapytać kim się Pan czuje?:

A) ojcem, mężem, mieszkańcem tej miejscowości, mieszkańcem tego regionu, Polakiem/Ukraińcem/Litwinem/ Białorusinem, katolikiem, prawosławnym, grekokatolikiem, Europejczykiem, – to które z tych określeń by Pan/i wybrał – można wybrać kilka

B) Ta sama lista – A gdyby mógł Pan wybrać tylko dwie:

C) gdyby mógł Pan wybrać tylko jedną: Czy może Pan/i uzasadnić swój wybór?

Co to znaczy „być Polakiem/Ukraińcem/ Białorusinem/ prawosławnym ? (zależnie od deklaracji badanego).

Kogo nie można uznać za Polaka/ itd.? Jakie musi mieć on cechy?

Proszę dokończyć zdanie: Jestem /narodowość/ ponieważ..... .

Czy może Pan/i/ przypomnieć sobie, kiedy szczególnie mocno odczuwał, to, że jest /Polakiem, Ukraińcem, .../?

